

*H. Millas'ın 'Psikanalizde Tarih, Tarihin Psikanalizi' adlı sempozyumda sunduğu bildiri;
İstanbul, 24-26 Nisan 2004.*

Her Eğilime Mazeret: Tarih

- Türk ve Yunanlıların Kimlik Alanı

Yıllardır Türk-Yunan ilişkileri konusunda yazılar yayınlamakta ve ilgili toplantılarda bildiri sunmaktayım. Bu ikili ilişkilerin ne denli psikolojik etkiler altında geliştiğini anlatmaya çalıştığım da genellikle donuk gözlerle karşılaştım, beni pek anlamadıklarını sezdim. İkili ilişkilere el atanlar genellikle Türk ve Yunanlıların siyasal sorunları, hatta ön yargılar yüzünden kimi sınırlılıkları olduklarını kabul ediyor ama bu sorunların da büyük oranda başka, özellikle psikolojik nedenlerden kaynaklandığını göremiyorlar yada görmek istemiyorlar. Bunun için bugün beni izleyebilecek ve anlayacak bir ortamda bulunduğumdan mutluyum. Ama biraz da kaygılıyım: uzmanlar arasında bulunuyorum ve kendimi, bir siyaset bilimcisi olarak, bu psikanalistler ortamında pek de güvenli hissetmiyorum. Bu çerçevede yapacağım konuşmamı.

Konuşmamda, ulusçu dünya görüşü ve ulusçuluğun temel ilkeleri terk edilmeden, yani, ulusçu paradigmanın dışına çıkmadan Türk-Yunan ilişkilerinde yapıcı adımların atılamayacağını, ama daha önemlisi, hatta bu ilişkilere sağlıklı bir biçimde yaklaşılamayacağını göstermeye çalışacağım. Bu bağlamda bazı temel kavramlara ve bunların etkilerine değineceğim: etnik kimlik ve araştırmacıların tarafsızlığı, tarihin anlamı ve tarih yazımı, hayali cemaatler kavramı ve hayali bulguların kullanımı ve Türk-Yunan ilişkilerinde sık sık karşımıza çıkan anakronizm sorunu gibi.

Etnik kimlik ve tarafsızlık sorunu

Türk-Yunan ilişkileri en başta etnik bir sorundur. 'Türk' ve 'Yunan' sözcüklerinin tarih içinde farklı anlamları olmuş olabilir ama ulus-devletler döneminde, yani günümüzde bu tür sıfatlarla anlaşılan, sözcüklerin çağdaş anlamlarıdır. Bugün 'Türk' ve 'Yunan' ile genellikle kastedilen, belli bir ulus üyesi ve/veya belli bir ulusal kimlik sahibi kimse/kimselerdir. [1]

Ancak 'ulus', 'ulusal kimlik' ve dolayısıyla 'Türk', 'Yunan' gibi kavramlar konusunda konuşmak ve tartışmak ulusçuluk dönemi olan dönemimizde oldukça zordur. Kısır bir döngü devreye girmektedir. Ulusal kimlik sahibi kimselerin, ulus konusunda araştırma yapmaları, kendi kimlikleri konusunda araştırma yapmak anlamını taşımaktadır. Kuramsal alandaki sınırlama bellidir: eğer ulusal kimlik duygusal alanda belli bir yönde eğilim yaratıyorsa tarafsız bir araştırma da artık olanaksızdır. Bir Türk ve Yunanlı'nın aynı olaya yaklaşımı farklı olacak, varılan sonuç 'bilimsel' değil 'etnik' olacaktır.

Başka türlü söylersek, (herhangi) iki ulusun ilişkilerini inceleyeceksek bunun yordamı, olaya dışarıdan ve elden geldiğince 'tarafsız' yaklaşımdır. Bunun iki yolu olabilir:

a) olayın üçüncü taraflarca incelenmesi, yani etnik kimlik açısından tarafsız olanlarca ele alınması ve

b) ilgili tarafların olayı ortak ele alması. [2]

Sık sık dile getirilen üçüncü bir yöntem vardır ama ben bu görüşe katılamıyorum: olaya 'bilimsel' yaklaşım denmektedir. Bu yaklaşımda bir 'meslek şovenizmi' sezilebilir. İddia edilen şudur: bizim meslek/disiplin/yöntem vb. 'bilimseldir', dolayısıyla olaya tarafsız yaklaşmaktadır. Karşılaştığım Türk ve Yunanlı tarihçilerden, siyaset bilimcilerinden, uluslar arası ilişkileri araştırmacılarından, sosyologlardan, vb. hep bunu dinledim.

Bu anlayışa göre olaya 'biz' bakmamaktayız, 'bilimimiz' bakmakta. Bizim yaptığımız yalnız alet işlevi gören bilimi kullanmaktır. İşi, sanki tarafsız bir 'alet' görüyor. Sonunda 'biz' o bilim denen büyüklükten kutudan olguları ve 'gerçekleri' çekip almaktayız. Bunlar evrensel ve herkesin kabul etmesi gereken gerçeklerdir. Doğal olarak bu yaklaşım, ünlü pozitivist modeldir. Ancak 'gerçeğe varılabilir' inancı yalnız bir Aydınlanma paradigması değildir. Orta Çağ'da Kilise tarafından ve günümüzde Marksistler tarafından da kullanılmaktadır: Kilise 'gerçeği' skolastik yaklaşımla geleneksel bilgide, ikinciler 'bilimsel sosyalizmin' analizlerinde buluyor. Ama hepsinin ortak yanları, kendi inançlarına olan öz güvendir. Oysa, ironik bir biçimde, Marks'ın kendi sözleriyle söylersek, 'bir kimseyi kendisi hakkındaki görüşüne göre değerlendiremeyiz'. [3]

Kısacası, sıkı sık karşımıza çıkan sorun kuramsaldır. Etnik kimlik ve bu kimliğin kaçınılmaz duyarlılığını taşıyan kimseler kendi kendilerine, yardımsız, tek 'bilimselliklerine' güvenerek etnik ağırlıklı bir soruna – kendilerinin de bu sorunun bir nesnesi ve ögesi olduklarının bilincinde olmadan – çözüm getirmeye çalışıyorlar.

Tarih ve tarih yazımı

Bu kuramsal, psikoloji ağırlıklı ve postmodern olarak değerlendireceğiniz felsefe eğilimli girişten sonra asıl konuya geçmek istiyorum; 'Tarih' konusuna. Ve tarihin günümüzde ulusçuluk alanında ve daha somut olarak Türk ve Yunan ilişkileri konusundaki işlevine.

Artık insanların 'tarih' derken aynı şeyi anlamadıklarını biliyoruz. Kimileri geçmişteki olayları anlıyor. 'Tarih' onlara göre 'geçmiş' demektir; insanların ve çevrelerinin çok eskilerden bugüne dek yaşamlarını anlatır. Bu tarihi bizler okur yada duyar ve geçmişteki olayları anlarız. Tarihçi ne denli iyiyse geçmişi de o denli iyi öğreniriz. Tarihi anlamak ve içimize sindirmek için ise 'olgulara', 'olaylara' vb. dikkatle eğiliriz. Yani araştırma yaparız. Bütün bu uygulamalar bilimsel bir çalışma olarak bir statü edinir; sözcüleri ise genellikle tarihçilerdir.

Oysa Türk ve Yunanlı tarihçileri okurken farklı bir durumla karşılaşıyoruz. Her tarafın farklı bir tarih anlatımı var. Türk-Yunan ilişkileriyle ilgili bir metnin yarım sayfasını okuyunca yazarın ulusal kimliği hemen belli oluyor. Bu durumun istisnasını da bulmak çok zor. Bu görüşü Türk ve Yunanlı tarihçilerin de bulunduğu bir toplantıda ilk kez savunduğumda bazı tarihçiler şaşırdı ve hatta rahatsızlıklarını da (hatta öfkelerini de) belirtti. Oysa verdiğim örnekler bence çok inandırıcıydı. nl dört Yunanlı ve dört Türk tarihinin oldukça uzak bir dönemi, 15. yüzyıldaki Balkanları nasıl değerlendirdiklerini göstermiştim. Yunanlılara göre Osmanlı yönetim olumsuz Türk yazarlara göre olumluydu. Kanıt olarak sundukları bütünüyle farklı olaylardı; bir tarafın kullandığı bulgular ötekinde dikkate alınmamıştı. Sunduğum tarihçiler arasında yaşlısı genci, solcusu sağcısı vardı. [4]

Oysa bu durumun şaşırtıcı sayılmaması gerekir. E.H. Carr 1961 yılının Ocak-Mart aylarında Cambridge niversitesinde vermiş olduğu ünlü konferanslarında (*Tarih Nedir? – What is History?* başlığıyla yayınlanmıştır) geçmiş olaylarla tarih yazımı arasında bir aracı olarak tarihinin karıştığını ve dolayısıyla ‘tarafsız’ bir tarihilikten söz edemeyeceğimizi inandırıcı bir biçimde göstermişti. Olguların bize ancak tarihi aracılığıyla vardığını çok güzel anlatmıştır. Bunları burada tekrarlayanın bir gereğini görmüyorum. Thomas S. Kuhn da bir yıl sonra devir aan *The Structure of Scientific Revolution* adlı çalışmasında ‘paradigma’ kavramını geliştirmiş, ‘bilim’ denen yaklaşımın ne denli bir grup ve kimlik gerçeği oluşturduğunu göstermişti.

Aradan altmış yıl geçti. Bugün tarih derken, ‘geçmişten’ çok tarih yazımı (historiography) anlaşılmaktadır. [5] Tarih yazıcılığı ise, bütün yazılar gibi bir insan yapıtıdır. Bu yapıtlar yaratıcısının kimliğini hemen ele verir. Üç alanda kesin bir farklılaşma izlenir: a) sözcüklerin ve nitelemelerin seğimi, b) araştırmaya layık görülen konular ve nihayet c) olayların yorumu farklıdır. Yukarıda Türk ve Yunanlı tarihçilerle ilgili anlattığım yaklaşım, Türk ve Yunanlı romancılarda da, okul kitaplarında da, siyaset bilimcilerinde de, ama sıradan yurttaşlarda görülmektedir. [6] Bu ise çok doğaldır: ulusal kimlik sahibi bir kimsenin kimliği cebinde taşıdığı bir kağıt parçası değildir; kafasında ve gönlünde (yani algılamalarına) yer eden ve her an davranış ve duygularına müdahalede bulunan inançlar paketidir. [7]

Yani kısaca söylersek, ikinci kuramsal bir sorun ‘tarihin’ kendisidir. Tarih bir kimlik taşıyan

kişilerce araştırma konusu olabiliyor. Yani hem araştırmacı hem de nesnesi olan tarihin kendisi ulusal kimliklerden, yani ulusların bireylerini duygusal olarak etkileyen eğilimden bağımsız değildir. Bu sıkıntılar aşağıda gösterileceği gibi günlük pratikte her an karşımıza çıkar ve Türk Yunak ilişkilerinin özünü gösteren yanını oluşturur.

Hayali cemaatler, hayali tarih, hayali olgular

Ulusal kimlik ile ulus tarihçiliği arasındaki ilişkiye daha yakından bakınca bu iki olayın eş zamanlı ve birbirini tamamlayan öğeler olarak ortaya çıktığını görürüz. Ulusçuluk, ulus devlet ve tarihçilerin öncülük ettiği ulus-yaratma (nation-building) aynı tarihsel olayın öğeleridir. [8] Tarihçilerin neyi 'yaratıklarına' baktığımızda da yukarıda anlatılan çıkmazların özü daha anlaşılır olmaktadır.

Ulusal ideallerin ve ideolojinin etkisinde tarihçilik yapmış olan ulusal bilinç tarihçileri şu amaçları gütmüşlerdir:

1- Ulusun (genellikle bu tarihçinin kendi ulusudur) bir 'bütün' olduğunu, bu bütünlük içindeki bireylerin ortak özellikler taşıdıklarını kanıtlamak. Bu özellikler olumlu, kıvanç duyacağımız ulusal özelliklerdir. Özellikle ulusun 'olumlu' yanı ulusun varlığı kadar önemlidir. Bu yolda her türlü çare denir. Önemli başarılar abartılır, kimi zaman uydurulur, başarısızlıklar 'unutulur' vb. Ulus adına 'olumlu' yada 'üstün olmayan' bir ulusun tarihçiliğinin yapıldığı dünyamızda henüz görülmemiştir. (Bir ulusun 'aleyhine' yalnız 'düşmanlar' yazabiliyor.)

2- Bu ulusun çok eski olduğunu kanıtlamak. Ulusun eskiliği de çok önemlidir. Her ulus eski olduğunu kanıtlamak için olmadık ecdat uydurur. Ulus ne denli eskiyse o kadar da değerli sayılır. Şarap gibi. Bu eskiliğin kanıtlanması ise mitoslar uydurarak ve her türlü uygarlığı 'bizim' olarak ilan etmekle olur. Sonuçta aynı antik uygarlığa sahip çıkmaya çalışan çağdaş ulusları görürüz. İyonya uygarlığına sahip çıkmaya çalışan Çağdaş Yunanlılarla Türkler bunun bir

örneğidir. Büyük İskender'i ecdat ilan etmeye çalışan Yunanlılarla Makedonlar ikinci bir örnektir.

3- Ulusun sürekliliği de çok önemlidir. Ulusun tarihi kesintisizmiş gibi anlatılır. Ulusun kurduğu devlet kaybolabilir, yüzyıllarca adı duyulmaz olabilir, ulusun dini, dili, uygarlığı ve başka özellikleri kaybolabilir, ama ulusun sürekliliğinden kuşku duyulmaz.

4- Anlayacağınız gibi bütün bunların bir arada var olması için, şart olan ulus denen topluluğu'nun hangi kıstasa göre 'ulus' sayıldığını da katiyen söylememektir. Ulus birliğini günümüzde dil, din, kültür, bilinç, ırk yada başka bir şey oluşturmaz. Ulusun 'neyin' oluşturduğunu sormadığımız için yanıt da verilmez: ulus sorgulanmadan vardır. Genellikle her türlü dini inançlar gibi.

Benedict Anderson'un yaygınlaştırdığı sözcüklerle söylersek 'hayali cemaatler' aynı zamanda hayali bir tarihçilik ve bunu da sağlamak için hayali olgular ve bulgular da yaratmışlardır. Bu ulusal paradigmanın temel ilkelerinin ve yarattığı mitosların dekonstrüksiyonu yapılamadan, değil Türk-Yunan sorunlarını çözmek, bu sorunların tanımını ve dökümünü bile yapmak zor olmaktadır.

Ayrıca ulusçu paradigma bir tek ulus (yada ulus-devlet) tarafından geliştirilmediği de gözden kaçmamalı. Komşu uluslar da bu paradigmayı, aynı söylemin ayna karşıtını geliştirerek pekiştirirler yada yeniden üretirler. Özellikle Türk ve Yunan ulusal mitosların nasıl oluştuklarını daha iyi anlamak için karşılıklı etkileşimlerine bakmak gerekmektedir. [9] Önce Yunanlılarca geliştirilen ulusçu model (ve dolayısıyla ulusçu tarihçilik modeli) Türk ulusçuları tarafından izlenmiş, yanıtlar yetiştirmeye çalışılırken pekiştirilmiş, anlayış olarak benimsenmiş ve Türkiye içinde de yerleştirilmiştir.

Yunan tarihçiliğinden iki örnek vererek bu mitosların tarih alanında ne boyutlara vardığını göstermeye çalışacağım.

Birincisi aşırı bir örnek. Aşırı örnek seçmemin nedeni bu ulus-yaratma projelerinin nerelere varabileceğini ve sonunda da ne denli yanlıt açısından başarılı olabileceklerini göstermek. Karamanlılar olarak bilinen, Orta Anadolu'da yaşamış, dilleri Türkçe olan, Ortodoks Hristiyan cemaatten söz ediyorum. Bu cemaat 1923'te Yunan sayılmış ve Nüfus Mübadelesi sırasında Yunanistan'a yolcu edilmiştir. Türk ve Yunan tarihçiliği sorunu hâlâ tartışılır: bu insanlar Türk müydü Yunan mıydı, diye. Bu sorunun kendisi bile ulus-devlet döneminde tarihçiliğin vardığı çıkmazı gösterir: insanları ve cemaatleri resmi bir ulus bütünlüğü içine yerleştirmeden düşünemiyorlar bile. Bu tarihçiliğe göre iki ulusal kategori dışında (yada herhangi bir ulus içinde olmayan) bir topluluk yoktur ve bu tarihçiler ulusal paradigmanın dışında bir şey göremiyorlar. Onlarca dünya uluslardan oluşmaktadır.

Ulusçu paradigmayı izlemeyen tarihçilere göre bu cemaat ne Türk'tü ne de Yunan, yukarıda verdiğim özellikleri sergileyen bir cemaatti, o kadar. İnsanların da ille de çağdaş Türk/Yunan gruplarından birinin üyesi sayılması şart değil doğal olarak. Bu cemaatler ancak 19. yüzyılın ortalarından başlayarak propaganda ve sistemli eğitim yoluyla Yunan bilinci edinmeye başladıklarını biliyoruz. Ancak çok geç bir dönemde gerçekleşmiştir; Anadolu'yu terk ettikleri yıllarda çoğu gerçekten bir tür Yunan kimliği taşıyordu. [\[10\]](#)

İlginç olan, bu örnekteki insanların ulusçu kimliği edindiklerinde, kendi cemaatlerinin artık a) eski bir Yunan uygarlığının parçası olduğuna, b) çok eskiden bugüne bir 'Yunan' devamlılığının örneği olduklarına inanıyor olmalarıdır. Bu insanların torunları bugün Yunanistan'da yaşamakta, Yunan kimliği taşımakta ve kökenleri konusunda 'kuşku' dile getirildiğinde (aslında bu konuda kuşku taşıyanı bulmak da zor) derinden üzülmekte ve incinmektedirler. Doğal olarak bu insanların 'ulusal bellek' dediğimiz mitosları da hayalidir. 'Anımsadıkları' kendilerine öğretilenlerdir. Bu 'bellek' aslında, kişi olarak hatırladıklarımızdan yada bilinçsiz hissettiklerimizden, hatta kuşaktan kuşağa aktarılandan da farklı bir 'bellek'tir. Bir ideolojinin benimsenmesidir. Bu 'bellek' geçmişler ilgisi hayalidir; son dönemlerde geliştirilmiş bir mitostur. Yani sonradan öğrenilenler, ulusçu paradigma içinde 'gerçekten yaşanmış olaylara' dönüştürülmekte ve 'hayali durum' 'gerçek durum' olarak ele alınmaktadır.

İkinci örnek Megali İdea ile ilgili. Türkiye'de çok yaygın bir görüş egemendir. Buna göre Yunanlılar yüzyıllardan beri, herhalde İstanbul'un alınışından beri Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurmak istiyorlar. Dolayısıyla bu anlayışa göre Yunanlılar Türkiye topraklarına yönelik bir tehdit sayılmaktadırlar. Türk-Yunan ilişkilerini ele alan Türkçe kitapların hemen hepsi bu tezi

tekrarlar. Bu görüş o denli yaygın ki Türkiye’de, mitosun kendisi sorgulanmadan, doğrudan ‘Yunanlılar neden böyle?’ sorusuna geçilir.

Ancak bu tarihsel ‘hayali bulgu’ Türk yapısı değildir, Yunan yapısıdır. Hiç de eski değildir. Yunan ulus-devletinin kuruluşundan sonra, 1840’larda dile getirildi, Yunanlıların yayılcılığın olanaklı olabileceğini gördükleri bir dönemde yaygın bir inanca ve ideale dönüştürüldü, ve bizim konumuz açısından en ilginç olanı, bu idealin ‘ulusun çok eski bir ideali’ olduğu da mitos olarak Yunan ulusu içinde yerleştirildi. Bu konuda son yıllarda çok Şey yazıldı. [11] Türk milliyetçi söylem bu mitosa karşı çıkma gereğini duydu, önce varlığını aynen kabul etti, sonra karşı söylemini geliştirdi. Yani başka türlü söylersek, hayali ulusçu tarihçilik bütün ulusların bir tür işbirliği ile yeniden üretilmektedir.

Burada varlığını kabul etmediğim Megali İdea’nın kendisi değil; tarihsel kökenidir. Yunanlıların - kendi iddialarına karşın - yüzyıllardan beri sürdükleri bu tür ulusal tezleri olmamıştır. Ama böyle bir mitosun varlığı ulusal gururu okşamakta, ağdaş mitosa meşruiyet sağlamakta, isterseniz, romantik bir çekicilik de sağlamaktadır. Çağdaş milliyetçi Yunanlıların böyle ‘eski’ bir Bizans mitosuna sahip olamayacağı başka açıdan da mantıklıdır. Çağdaş Yunan ulusçuluğu 1780-1830 yıllarında gelişirken, hayali kimliklerini Antik Yunan’a dayandırmışlardı. Bizans o dönemde Yunan sayılmıyordu, hatta Yunan düşmanı bir yabancı g sayılıyordu. [12] Bizans’ın Yunanlılığı 1850 yılından sonra yazar ve araştırmacı Spiridon Zambelyos ve daha sonra tarihi K. Papatigopulos tarafından ‘icat’ edildi.

[13]

Bu tür arayışlar uluslaşma sürecinde hemen hemen bütün uluslarda görülür. Türkiye’de Güneş Dil Teorisi’ni anımsayabiliriz. Bugün Makedonya’da Büyük İskender’e uzanan bir ulusal tarih icat edilmektedir. Doğal olarak bütün önerilen tezler toplumlarca benimsenmezler. Yunanlılar ilginç bir sentez ile ulusal kimliklerine bir ereve oluşturdular: Hem eski Yunan’ın kültürel devamdırlar, hem Ortodoks Hristiyanlık’ın, hem Bizans’ın, hem İyonya’nın, hem Avrupa’nın hem de yerel geleneklerin. Varsın Ortodoksluk Antik Yunanı reddedip yok etmiş olsun. Çelişkiler bu alanda pek önemli değildir.

Tarihsel geçmiş mi, Anakronizm mi?

Ulusal tarihçilik olayları geçmişten bugüne anlatmaz; bugünden gerilere giderek olguları seçerek ve istediği gibi yorumlayarak ulusal ideolojiye uydurur. Ecdadımız insanların duyguları araştırılıp anlatılmaz, onları bizim gibi ulusçu kimseler olarak hayal edip, bu hayale uygun olarak yorumlarlar. Ulusal kimliğin en belirgin olarak kendini ele verdiği alan tarihsel çerçevedir. Rorschach testi gibidir bu tarihçilik: ne isek onu görüyoruz.

Burada vurgulamak istediğim, Türk-Yunan ilişkilerinin etnik/ulusal bir ilişki olduğudur. Bu alanda yapılan önemli yanlış ise, ulusçuluğa 'dışarıdan' yaklaşılması; tarih de, ulusçu tarihçiliğin paradigması sorgulanmadan kabul edilerek ele alınmasıdır.

Sonuç olarak, ulusçu yaklaşım yeniden üretilmektedir. Bunun bir belirtisi 'bilimin' de ulusallık sınırlamaları içine girmesi ve aynı bilim dalından ama farklı ulustan olan kimselerin forumlarda çatışmasıdır. Türk ve Yunanlı tarihçiler, sosyologlar, siyasal bilimciler, uluslararası ilişkiler uzmanlar, ve en çarpıcı olanı, conflict resolution uzmanları bile suya sabuna dokundukları an anlaşmamaktadırlar.

En son olarak tarih içinde yaşamış ecdadımız cemaatler ile çağdaş uluslar arasındaki olası ilişki konusuna da değineyim. Denecektir ki, ister ulusal kimlik taşıyan kimselerin oluşturduğu uluslar olsun; ister dini bir inanç, bir kral, bir toprak parçası, bir dil yada bilmediğimiz başka bir kavram ve simge etrafında toplanmış insanların oluşturduğu ilkel, eski, geleneksel toplumlar olsun bir süreklilik sergilerler. Onların 'sürekliliğinden' neden söz etmeyelim? Onların 'toplumsal bellekleri' olamaz mı? Dolayısıyla yüzyıllara uzanan kimlik sürekliliği neden olmasın?

Gerçekten de böyle bir süreklilikten söz edilebilir. Ama temel soru şudur: bu süreklilik neden ulusal bir sıfat taşıyor? Eğer bu cemaatlerin bireyleri ulusal kimlik dışında bir kimlik sahibi idiyeler, neden bizler yüzyıllardan sonra Yunan, Türk gibi sıfatlar yakıştırıyoruz? Bunun

meşruiyeti nereden kaynaklanıyor? Örneğin, kendilerine Yunan dememiş, hatta Yunan değiliz demiş olan Bizanslılar neden Yunanlı sayılıyor? Kendisine Türk dememiş olan Namık Kemal neden Türktür? Buna inandırıcı bir yanıt bulamazsınız. Bu sorular öfke ile karşılanır, sinirlilik belirtileriyle karşılık verilir. Bu sorular ulusçu dönemin tabularıdır. [14] Eski düşmanlıklar ne adına yapılmışsa neden o isimle anılmazlar?

İnsanların sürekliliği, insanlığın sürekliliği herhalde vardır. Ama insanlık tarihinde kesintiler ve kopmalar da vardır. Sürekliliği kabul ettiğimizde bile bu etnik süreklilik değildir. Etnik süreklilik anlayışı çok yenidir, ulusçulukla ortaya çıkmış bir anlayıştır. Dolayısıyla Türk ve Yunanlıların (tabii bu etnik terimler kullanıldığında otomatik olarak ulusçuluğa ve ulusçu döneme gönderme yapıyoruz) tarihi çok yenidir. Kesin bir tarih vermek pek anlamlı değildir ama Yunanlılar için 1770-1780lerde, Türkler için yüz yıl sonra başlar diyebiliriz. Önce Yunanlılar ulusal bir kimlikle karşılarında ulusal bir Öteki, bir 'Türk' görmüş; çok sonra Türkler, karşılarında 'Yunan' diye kavradıkları stereotipi görmüşlerdir.

Bu yıllardan öncelerinde Trkofon ve Grekofonlar arasında ulusçuluğun özellikleri olan ulusal kinler, stereotipler, ön yargılar, fobiler de yoktu. Aslında Öteki yoktu; henüz oluşmamıştı. [15] Ulusçu problemler oldukça yenidir; bunların eski olduklarını ileriye süren, ulusçuluğu eskilere götürmek isteyen ulusçu söylemdir. Eski dönemlerde de düşmanlıklar, kinler, korkular, kıskançlıklar kuşkusuz vardı, ama ulusal bir ideolojinin çerçevesinde seyretmezdi. Kısacası, ulusçu ideoloji ve paradigma aşılmadan – ve 'ulusal bellek' denen imajların aslında ne 'bellek' ne de 'kuşaktan kuşağa aktarılan bir tür bellek' olmadığı ve yalnız öğretilen ve ulus-devletçe yeniden üretilen ideolojik bir konstrüksiyon' olduğu anlaşılmadan - Türk-Yunan ilişkilerini değil iyileştirmek, ele bile alamayız; sorunu yeniden üretiriz.

Türk ve Yunanlılardan söz edildiğinde, çağrışım olarak gündeme gelen ve halledilmesi gereken bir sorunları da 'sorunlu varlıklarıdır'. Sanki bu iki halk sorun dışında gündeme gelemeyecekmiş gibi. Oysa sorun biraz da 'çözümü' arayanlardadır. Kimilerinin arzuladığı 'uyum' temelde iki milli paradigmayı (dünya görüşünü ve hele ulusal kimliği) uzlaştırmaktır. Oysa bunu sağlamaya çalışmak yerine birleştirici bir üst kimlik oluşturmak yada ulusçuluğun aşılmasına çalışmak herhalde daha pratik, daha yapıcı ve daha gerçekçi bir yol olabilir. Ancak bu zor proje bu konuşmanın kapsamı dışında kalıyor.

H. Millas'ın 'Psikanalizde Tarih, Tarihin Psikanalizi' adlı sempozyumda sunduğu bildirinin özetidir; İstanbul, 24-26 Nisan 2004.

Her Eğilime Mazeret: Tarih

- Türk ve Yunanlıların Kimlik Alanı

(Özet)

Konuşmamda, ulusçu paradigmanın dışına çıkmadan Türk-Yunan ilişkilerinde yapıcı adımların atılamayacağını, ama daha önemlisi, hatta bu ilişkilere sağlıklı bir biçimde yaklaşamayacağını göstermeye çalışacağım. Bu amaçla 'tarih', 'ulusal kimlik', 'bellek' ve 'anakronizm' konularını ele alacağım.

Etnik kimlik ve bu kimliğin kaçınılmaz duyarlılığını taşıyan kimseler kendi kendilerine, yardımsız, tek 'bilimselliklerine' güvenerek etnik ağırlıklı bir soruna – kendilerinin de bu sorunun bir nesnesi ve ögesi olduklarının bilincinde olmadan – çözüm getirmeye çalışıyorlar. Bu temel bir sorundur.

İkinci kuramsal bir sorun 'tarihin' kendisidir. Tarih bir kimlik taşıyan kişilerce araştırma konusu olabiliyor. Yani hem araştırmacı, hem nesnesi olan tarihin kendisi, ulusal kimliklerden, yani

ulusların bireylerini duygusal olarak etkileyen eğilimden bağımsız değildir. Bu sıkıntılar, bildirimde gösterildiği gibi günlük pratikte her an karşımıza çıkar ve Türk Yunan ilişkilerinin özünü gösteren yanını oluşturur.

Kimi zaman uzlaşmacı çözümü ararken bile ulusçu yaklaşım yeniden üretilmektedir. Bunun bir belirtisi 'bilimin' de ulusallık sınırlamaları içine girmesi ve aynı bilim dalından ama farklı ulustan olan kimselerin forumlarda çatışmasıdır. Türk ve Yunanlı tarihçiler, sosyologlar, siyasal bilimciler, uluslararası ilişkiler uzmanları, ve en çarpıcı olanı, 'conflict resolution' uzmanları bile suya sabuna dokundukları an anlayamamaktadırlar.

İnsanların sürekliliği ve insanlığın sürekliliği herhalde vardır. Ama insanlık tarihinde kesintiler ve kopmalar da vardır. Sürekliliği kabul ettiğimizde bile bu 'etnik' süreklilik değildir. Etnik süreklilik anlayışı çok yenidir, ulusçulukla ortaya çıkmış bir anlayıştır. Dolayısıyla Türk ve Yunanlıların (tabii bu etnik terimler kullanıldığında otomatik olarak ulusçuluğa ve ulusçu döneme gönderme yapıyoruz) tarihi çok yenidir.

Türk ve Yunanlılardan söz edildiğinde, çağrışım olarak gündeme gelen ve halledilmesi gereken bir sorunları da 'sorunlu/problemlı' varsayılan varlıklarıdır. Sanki bu iki halk sorun dışında gündeme gelemeyecekmiş gibi. Oysa sorun biraz da 'çözümü' arayanlardadır. İstenen 'uyum' temelde iki milli (ve sorunlu) paradigmayı (dünya görüşünü ve hele ulusal kimliği) uzlaştırmaktır. Oysa bunu sağlamaya çalışmak yerine birleştirici bir üst kimlik oluşturmak yada ulusçuluğun aşılmasına çalışmak herhalde daha pratik, yapıcı ve gerçekçi bir yol olabilir.

**

[1] Günümüzdeki Türk/Yunan sözcüklerinin farklı kullanımları için bkz: H. Millas, *Daha İyi Türk Yunan İlişkileri İçin Yapı Yapma Kılavuzu*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002, s. 9-11 ve İngilizce yayını için *Do*

's and Don'ts for Better Greek-Turkish Relations
, Papazisis, Athens, 2002, s. 35-38.

[2] 'Üçüncü taraf' ile kastettiğim doğal olarak kişilerin taşıdığı pasaport değildir, kimlikleridir. Günümüzde çok uzak bir ülkeden bir kimse başka bir ulusa yakın hissedebilir; dolayısıyla tarafsız sayılmayabilir. Burada bir çalışma hipotezi olarak kimlik açısından 'tarafsız' kimselerin var olabileceğini kabul etiyorum. İki farklı ulustan iki yada daha fazla araştırmacının bir arada nasıl çalışacaklarına da değinmeyeceğim. Bu ilginç konu başka bir bildiri konusu olabilir. Ancak ana fikri kendi deneyimlerimden ve Jürgen Habermas'ın 'communication' kavramından esinlendiğimi söylemekle yetineyim.

[3] 'Just as we cannot judge an individual on the basis of his own opinion of himself, so...', *The Critique of Political Economy*
adlı yapıtının önsözünde.

[4] Söz konusu toplantı Nisan 1997de Boğaziçi Üniversitesinde gerçekleşti. Bildirimi sonraları farklı yayımlarımda özetledim. Bknz : H. Millas, *Daha İyi Türk Yunan İlişkileri İçin Yapılacakların Kılavuzu*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002, s. 32-33; *o's and Don'ts for Better Greek-Turkish Relations*, Papazisis, Athens, 2002, s. 70-72 ; *İkonos Ellinon ke Turkon*, Aleksandria, Atina, 2001, s. 318-323. Türk ve Yunanlı tarihçilerin ortak oluşturdukları bir tarih projesinde de aynı durum, bu kez canlı olarak tekrarlandı: Bir yörenin tarihini ele alırlarken her taraf farklı bir dönemden başlayarak oldukça farklı bir tarihsel 'çerçeve' oluşturdu. Tuhaftır Türklerin çerçevesi yöreyi daha 'Türk', Yunanlıların çerçevesi daha 'Yunan' kılıyordu. (Bu deneyimimi henüz yazıp yayınlamadım).

[5] Tarihçiliğin öznel yanını gösteren bir çok çalışma vardır. Hayden White, *Metahistory* adlı çalışmasında tarihçiliğin dönemin anlayışlarıyla paralel yazıldığını anlatır: '... the types of historiography produced by the nineteenth century correspond, on the metahistorical level, to the types of philosophy of history produced during the same age.' (The Johns Hopkins Un. Press, 1975, s. 428).

[6] Bu konuda bknz: H. Millas, a) *Türk Romanı ve Öteki*, Sabancı Ün. Yayınları, İstanbul, 2000

ve özellikle okul kitapları, tarihçiler ve romancılar arasında Türk ve Yunanlıların nasıl kendi aralarında anlaştıklarını ama iki ulus grubu arasında farklılıklar sergilediklerini gösteren: b) *İkonos Ellinon ke Turkon*, Aleksandria, Atina, 2001.

[7] Tarih ile ulusal kimlik arasındaki ilişkiyi en çarpıcı bir biçimde sergileyen bir çalışma, kırk kadar ülkenin okul kitaplarında Fransız İhtilalinin nasıl anlatıldığını gösteren kitaptır: R. Riemenschneider (edit.) *Images of a Revolution*, L'Harmattan, Paris, 1994. Her ülkenin farklı bir Fransız İhtilali anlayışını ve öyküsünü görüyoruz.

[8] Bu alanda burada ele alınamayacak kadar çok geniş kaynakça vardır.

[9] Bu konuda bkz: H. Millas, 'Milli Türk Kimliği ve teki (Yunan)', *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik*, İletifim, İstanbul, 2002 adlı yapıta, s. 193-201.

[10] Bknz: İlias Anagnostakis ve Evangelia Balta, *La Decouverte de la Cappadoce au 18. siecle*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1994.

[11] Bu konuda Yunanca en kapsamlı alışma Elli Skopetea'nındır: *To Protipo Vasilio ke i Megali İdea (rnek Krallık ve Büyük Mefkure)*, Politipo, Atina, 1988. Türkçe olarak bkz: H. Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İletifim, İstanbul, 1994.

[12] 1834 yılında yazılmış olan *Leandros* başlıklı ilk Yunan romanda, ilginçtir, Yunanlı donanma ile Osmanlı donanmasına karşı yapılan muharebeyi 'Bizans'a karşı verilmiş bir savaş olarak anlatılır. Bknz: H. Millas, *Türk Romanı ve öteki...*, s. 288.

[13] Bu konuda bkz: Richard Clogg, *A Concise History of Greece*, Cambridge Un. Press, 1993, s. 1-3. Bu alışmanın Türkçe yayını İletifim yayınlarındandır:

Modern Yunanistan Tarihi.

[14] Mevlana Celaleddin Rumi neydi? Türk müydü. Eğer yazdıklarına bakarsak, hiç Türkçe yazmadığına ama buna karşılık Yunanca yazdığına göre acaba Yunana daha mı yakındı? İşte anakronizm bu tür açmazlara varmaktadır. Yanlış sorular sorulduğunda her türlü yanıt ister istemez de yanlıştır.

[15] Yukarıda adı geçen 'romanlarla' ilgili çalışmamda bu açıkça belli olmaktadır.